

МИТОВЕ И ЛЕГЕНДИ

ФИЛИП УИЛКИНСЪН

ВЪВЕДЕНИЕ

Митовете – предания за богове, герои и космически събития, съществуват във всички култури по света. Те се занимават с най-дълбоките, фундаментални въпроси - възникването на света и човека, природата на боговете и духовете, какво се случва с нас след смъртта, свършека на света и др. В тях присъстват темите за любовта и ревността, войната и мира, доброто и злото. Митът изследва тези съдбоносни въпроси посредством интригуваща фабула, ярки герои, запомнящи се сцени и замисъл, които пораждаат емоции и размисъл. Затова митовете притежават непреходно обаяние.

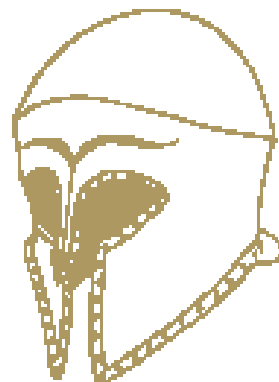
Възникнали като приказки, разказвани край огъня от поколение на поколение, някъде митовете все още се предават от уста на уста. По-късно, с появата на писмеността, хората започват да записват и да адаптират митовете, превръщайки ги в пиеси, поеми или романи. Някои от най-великите литера-

турни произведения като Омировия епос или исландските саги се основават на по-стари митове и устни предания.

БЕЗБРОЙ МИТОВЕ

Предаван устно и непрекъснато преразказван, митът търпи промяна. Нарояват се безброй вариации. Често пъти за отделен мит съществува повече от една „вярна“ версия. За един бог различните племена използват различни имена; обратът във фабулата се обяснява по различен начин от съседстващи групи. Писмената версия на мита умножава последващите прочити.

Тази книга предлага само част от митовете по света. Обикновено те са представени с по една версия. Направена е богата селекция на митове от цял свят, най-вече от европейските култури, тъй като, записани и широко разпространени, те оказват въздействие върху цялата световна култура.

НАЛИЧИЕТО НА ХИЛЯДИ БОЖЕСТВА В НЯКОИ КУЛТУРИ ПРЕДПОЛАГА МНОГОБРОЙНИ ВАРИАНТИ НА МИТОВЕТЕ.

КОСМОСЪТ И ЧОВЕКЪТ

Безкрайното разнообразие от митове не само не изключва, но се базира върху няколко общи теми. Почти всяка митология започва с въпроса за началото на света. Често то се свързва с някакъв създател или бог, който се проявява в битието. Нерядко създателят се сблъсква с космическото яйце. В един от вариантите на китайския мит за сътворението, богът Пан Гу трябва да счупи подобно яйце, за да оформи земята и небето. Понякога създателят трябва да извади сушата от дълбините на първичния океан както Изваждащия земя – фигура позната от митовите на коренните индианци. В други митове светът води началото си от потомството на мъжки и женски първосъздател.

Хората се появяват по-късно. Обикновено те са направени от глина или изсечени от дърво. Подобно на неопитен скулптор, първият опит на боговете често е несполучлив. Митове от Мексико до Гърция разказват за три опита за създаване на човека, от които едва последният се оказва успешен. В повечето случаи първите хора са мъже. Когато те започват да измират, боговете създават жената, за да осигурят възпроизвеждането на хората.

БОГОВЕТЕ И ТЯХНАТА МОЩ

В повечето култури съществуват голям брой богове и духове. В географски отдалечени едно от друго места като Япония и Африка, всяка скала, поток, езеро и хълм се обитават от дух. Това са местни божества, почитани

В РАННИТЕ ОБЩЕСТВА ЯВЛЕНИЯ КАТО ИЗГРЕВЪТ НА СЛЪНЦЕТО И ДЪЖДОВЕТЕ СЕ ОБЯСНЯВАТ СЪС СЪЩЕСТВУВАНЕТО НА БОЖЕСТВАТА

главно от живеещите в непосредствена близост хора, споделящи тяхното сакрално пространство.

Но дори и в културите с множество божества има едно основно ядро от богове със специални функции. Такива са боговете на слънцето, морето, небето, планините, реките. Отделни божества се грижат за лова, земеделието, любовта, раждането, войната и смъртта. Митовите за тези божества проследяват отблизо техните роли.

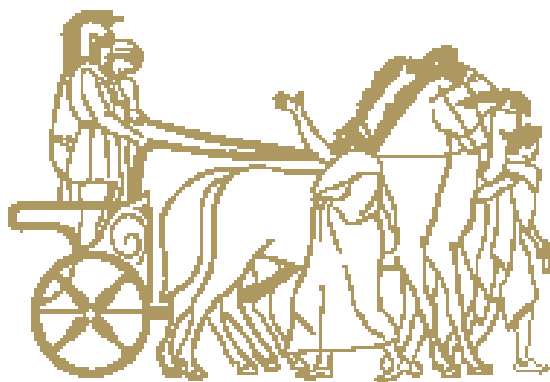
В много митове се разказва за просто-смъртни герои със свръхестествени умения. Те се заемат с невъзможни задачи, извършват подвизи и дори посещават Подземното царство. Това са *културни* герои, които научават хората на важни умения, например,

използването на огъня. Благото, което допринасят, е толкова голямо, че понякога биват обожествявани след смъртта си.

МИТОВЕ ЗА ПРИРОДНИТЕ СИЛИ

Едни от най-важните богове са свързани с природните сили, особено слънцето и дъжда. От тях зависи качеството на реколтата и затова са сред най-почитаните. Богът на слънцето Инти при инките, гръцкият върховен бог Зевс – това са все божества, които притежават огромна мощ.

Една от най-често срещаните теми в митовите е темата за природните сили. В много култури съществува митът за слънцето, което изчезва и лишава света от храна и топлина. С това се обяснява редуването на деня и нощта. В

други, като китайската и отделни африкански култури, се разказва за наличието на прекалено много слънчева светлина, от която боговете отнемат или на която противопоставят нощта. Разгневеното божество удавя земята в потоп, спасявайки само отделно семейство, преди да се възстанови равновесието. Подобни митове обясняват природните бедствия и подтиква хората да почитат боговете, омилостивявайки гнева им. Това са увлекателни притчи за приключения и спасение.

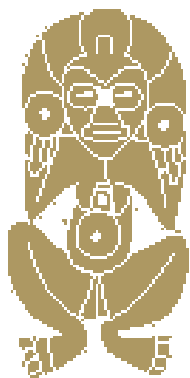
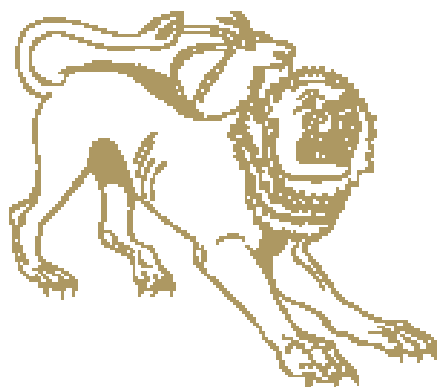
ЗНАЧИМОСТТА НА МИТОВЕТЕ

Митовите утвърждават културната идентичност на народите, които са ги създали. За аборигените в Австралия митовите за произхода на отделните племена разказват не само за предците, но и за странстванията им по земята докато създават различните природни форми. Земя, хора и митове образуват едно неразделно цяло. Митовите са също толкова важни и за древните гърци, които наричат своя най-голям град Атина на едноименната богиня-патрон; и за инките, които вярват, че

техните управници са потомци на самия Бог-слънце; и за скандинавците, чиито воители се стремят да подражават на върховния бог Один.

Жизнеността и значимостта на митовите проличава не само в безбройните им интерпретации, но и в начина, по който боговете, героите и митичните същества вдъхновяват художниците. От Китай до Древен Рим художниците изобразяват боговете – дейност, която в някои случаи е акт на почит, а в други – възхвала на боговете и техните дела.

Митовите възникват от съкровената връзка между човека, природата и духовното начало, която мнозина от нас вече са загубили. Те се разполагат на границата между реалността и фантазията, прославят чудното и необикновеното, описват ужасяващи космически сили. Но те свидетелстват и за голямо вдъхновение и дръзновение. Митовите са най-завладяващите истории, създадени от човечеството, защото докосват сърцата и умовете ни и осветяват дълбината на нашето съществуване.

How to say Kerasati!

EBROTTA

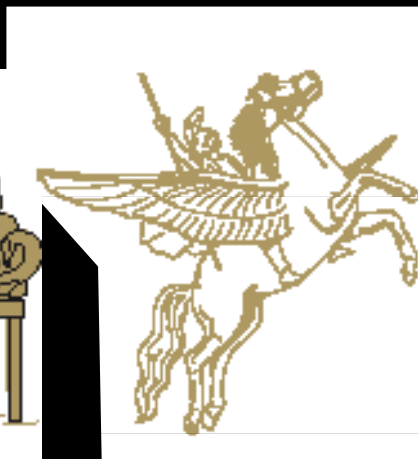
В сравнение с огромните Африка и Азия, Европа е относително малък континент. Независимо от това тя има богата културна история. Част от нейното културно наследство са хилядите митове и легенди отразяващи разнообразните традиции на континента. Цари разнообразие – от славянските легенди в Източна Европа до преданията на Северните народи в Западна Европа и от комплексния божествен пантеон на Древна Гърция и Древен Рим до рицарските легенди на Средните векове. Повечето от тези култури стават известни по целия свят заради съществуването на стара писмена традиция в Европа.

Но европейските митове и легенди, подобно на другите митове по света,

възникват много преди появата на писменото слово.

Все пак има известни свидетелства за тези праисторически традиции. Например, римляните, които завземат териториите на келтите, описват някои келтски божества и религиозни практики от предписмения период, но сведенията им са оскъдни. Дори когато към тях се прибавят археологическите останки от надписи, статуи, олтари, накити и други дребни предмети, картината остава непълна.

Някои популярни разкази от европейската митология достигат до нас чрез устната традиция. Има такива, които писателите и фолклористите записват чак през XIX век. По този начин много от боговете на Централна и Източна Европа оцеляват и вдъхновяват писатели, художници и композитори, оживявайки в творбите им. Руските приказки, например, запазват със сюжети картините на известни илюстратори и сценографи като Иван Билибин, а също и музиката на

ХОРАТА СЪЗДАВАТ БОГОВЕТЕ В СОБСТВЕНОТО СИ ВЪОБРАЖЕНИЕ.

Ксенофан, гръцки философ (570 – 480 г. пр.Хр.)

прочути композитори като Чайковски и Стравински.

Но най-популярните европейски митове достигат до нас през литературата.

Древногръцките митове за боговете на Олимп, героите и полубоговете намират продължение в творчеството на по-късните поети и драматурзи. Обаятелни и своеобразни, притчите за богове като Зевс и Аполон и за герои като Херкулес, и Персей, устояват на времето и добиват още по-голяма популярност в творчеството на древногръцките писатели – Омир, Хезиод, Есхил и Еврипид. Когато римляните възприемат гръцките митове, ново поколение писатели като Овидий и

Вергилий доразвиват сюжетите. Друг пример за вращаването на древната митология в литературното наследство са творбите на средновековните поети и писатели. Те преразказват историята за крал Артур, както и други приказки за рицари.

Европейската митология често е далеч от изтънченото и изисканото. Свидетели сме на кървави битки, тела са разкъсвани на части, навред шестват богове с нисък или никакъв морал – това са обичайни теми на класическия гръцки и римски мит. А вещиците, огрите, водните духове, върколаците и другите тъмни същества, които се мяркат в много от приказките на Централна Европа, са също толкова страховити и ужасяващи. Въпреки древността и несъмнената си изтънченост, европейската митология и литературните ѝ реминисценции остават двусмислени и противоречиви.

▲ **Олтар на богинята Фортуна**

Този олтар е от град Серветери, построен от етруските – предшественици на римляните. Изобразено е жертвоприношение на Фортуна, богинята на съдбата, която сема тегнещото върху човешкия живот проклятие. Почитана е и от римляните.

КЛАСИЧЕСКА ЕВРОПА

Митовете на Древна Гърция и Рим разказват за любовта, съперничеството и домогванията на класическите божества и герои. Те са едни от най-познатите истории в цялата световна литература.

Древногръцката цивилизация, която достига зенита си през V в. пр.Хр., се основава върху развитието на множество градове-държави, всеки със свои собствени традиции, култура и божества. Затова повечето древногръцки богове и богини имат локални последователи. Например, Атина е свързана с атиняните, Зевс – с Олимпия, Аполон – с Делфи. Но като цяло древните гърци започват да припознават една голяма група божества, които си взаимодействат и влизат във връзка със света на хората. Така се оформя нещо подобно на голямо семейство с безброй роднини. Членовете на този огромен пантеон от богове и богини се влюбват един в друг, а също и в смъртни, сдобиват се с лични и политически съперници и нередко водят войни.

ГЪРЦИТЕ И ТЕХНИТЕ БОГОВЕ

Гърците почитат своите богове чрез традиционни празненства и чрез принасяне на дарове в храмовете. Тези ритуали са ни добре известни, тъй като повечето от храмовете, култовите предмети и статуи са запазени, а древногръцките автори описват религиозните обреди, например, принасяне на дарове от хляб и вино. В замяна богомолците се надяват на благоразположението на боговете, тъй като се смята, че повечето от тях проявяват нескрит интерес към човешките дела. Например, в митичната Троянска война всеки етап от развитието на конфликта между гърци и троянци, както и крайният резултат, са повлияни колкото от водената битка, толкова и от намесата на боговете в нея.

В гръцките митове взаимовръзката между хора и богове е отразена още и чрез множество герои, които поначало са смъртни, но притежават и божествени характеристики, тъй като единият от родителите им е бог. Много често сюжетите са посветени на герои като Херкулес и Язон и техните подвизи, приключения и

▲ Сицилиански храм

Класическите храмове като този в Агридженто, Сицилия, представляват правоъгълна конструкция, поддържана от колони. Във вътрешното пространство се помещава култовата статуя на храмовото божество, около която се оставят ценни дарове като злато и сребро.

пътешествия, като това в Подземното царство.

ТРАЙНО ВЛИЯНИЕ

Дори и в злеза на Гръцката цивилизация митовете продължават своето съществуване по различен начин. Навсякъде, където отидат, римляните възприемат местните божества и по този начин утвърждават Римската империя. Те намират гръцките божества за особено интересни, комбинират ги със своите и така създават нови, тясно свързани с предишните, ала все пак различни божества. Небесният бог Юпитер, например, е римският еквивалент на гръцкия Зевс, но се

различава от него в няколко отношения: римляните го свързват със справедливостта, със спазването на клетвата и с магистратите (които му принасят жертва при встъпване в длъжност).

Митологичните теми се съхраняват в гръцкото изкуство и архитектура и имат дълготрайно влияние, особено сред художниците и писателите в Западна Европа по времето на Ренесанса (ок. 1350 г. – 1550 г.).

▲ Свещената роба на Атина

Тази сцена е част от фриз – поредица от релефи, украсявали някога Партенона, големия храм на Атина (438 – 432 г. пр.Хр.), намиращ се на Акропола в град Атина. Изобразени са храмовите жреци, които държат свещената роба на Атина.

СЪТВОРЕНИЕТО СПОРЕД ДРЕВНИТЕ ГЪРЦИ

В класическата митология има няколко версии за сътворението, в които се описва как боговете-съзидатели породили и оформили космоса. Тези митове за сътворението ни представят още и обстоятелствата около раждането на боговете и богините, обитаващи свещената планина Олимп.

МИТЪТ

В началото нямало нищо друго освен безкрайна, тъмна пустош, наречена Хаос. От нейната празнота се появила силата на сътворението. Различните гръцки версии за сътворението я наричат по различен начин. Според едни, това е богинята Евринома, която се съвокупила с праисторическата змия Офион и така започнало сътворението, според други – това е Гея, Земята Майка.

ПЪРВИЧНОТО ЯЙЦЕ

Евринома приела формата на гълъбица, която снесла огромно яйце. Около него се навила змията Офион. Като го топлел, Офион измътил яйцето и от него се излюпило всичко на белия свят: Уран – небето, Уреа – планините, Понт – морето и всички планети и звезди. От яйцето се появила и Гея – земята с нейните планини и реки. След това Евринома и Офион отишли и заживели на планината Олимп. Офион, обаче се провъзгласил за единствен творец на космоса и Евринома го наказала като най-напред се опитала да го отстрани, а сетне, понеже той не отстъпвал, го прокудила завинаги в Подземното царство.

ЗЕМЯТА МАЙКА

Според други версии първосъздателят е Гея – земята. Уран – мъжката персонификация на небето оплодил Гея като изпратил животворна вода (дъжд) върху нейната повърхност. От този съюз се родили не само езерата и моретата, ала и първите същества, населяващи земята. Най-на-

► Офион

Змията Офион се навила около снесеното от Евринома яйце, което съдържало началото на всичко съществуващо.

пред се появили хекатонхейрите – великани със сто ръце и петдесет глави. След това се появили циклопите, гиганти с по едно око, известни със силата и сръчността си на ковачи на божествените оръжия. Те си навлекли гнева на Аполон, който ги убил, отмъщавайки заради смъртта на сина си Асклепий, поразен от мълнията на Зевс. Духовете им продължили да обитават пещерите – подземните ковачници в недрата на вулкана Етна.

Според друга версия, силата и уменията на циклопите плашели Уран. Обезпокоен, че могат да го лишат от властта му, той сам ги прокудил в Подземното царство.

Най-значимото поколение богове, произлезли от Гея и Уран, били титаните. Те станали първите управници на земята и заедно със своите сестри титанки създали семейства. Техните деца били едни от най-могъщите богове и богини като Хелиос – Слънцето, Селена – Луната и Еос – Зората, които били деца на титана Хиперион. Най-голямо влияние придобили олимпийските богове – децата на Кронос – водачът на титаните.

▲ Гълъбицата

Разказът за прабогинята Евринома, която се превръща в гълъбица, е много ранен и съществува само в някои древногръцки писмени фрагменти.

КЛЮЧОВИ ФИГУРИ

Според древните гърци сътворението на космоса е дело на герои, които, за разлика от по-късните олимпийски богове, нямат ясно изразена персоналност, а митовете, свързани с тях, не са толкова богати и подробни. Евринома, например, е описвана като богиня на всички неща, която танцува сред първичния хаос, седи умислена над водата или се превръща в птица, която снася космическото яйце. Други божества като Кронос, първоначално бог на реколтата, властват над природните сили. Титанката Рея е прабогиня като Гея, силно свързана със Земята. Титаните управляват също и различните небесни тела. Феба и Атлант управляват луната, Рея и Кронос – планетата Сатурн, Тея и Хиперион – слънцето.

▲ **Уран**
За да опази властта си, Уран пратил в изгнание децата си. Подтикнат от майка си Гея, Кронос кастрирал баща си Уран.

▲ **Гея – майката богиня**
Заедно с Уран, Гея се смята за прародител на моретата, реките и потоците.

▶ **Кронос поглъща децата си**
Известен с това, че погълнал първите си пет деца (виж с. 18), титанът Кронос живеел със съпругата си Рея в каменна крепост на планината Отрис.

▲ **Рея измамва Кронос**
За да спаси шестото си дете от поглъщане, Рея, наместо него, подала на Кронос повит в пелени камък (виж с. 18).

ГИГАНТИТЕ И ЦИКЛОПИТЕ

Едни от първите създания в космоса били гигантите – сторъките великани и еднооките циклопи. Тези създания всявали ужас с външния си вид и притежавали свръхчовешка мощ, заради което титаните ги затворили в Тартар – Подземното царство. По-късни митове разказват за циклопи, които се върнали обратно на земята, където заживели като овчари. Повечето от тях били добри същества, но други обаче били човекоядци.

Сторъките великани
Сторъките гиганти живеели в Тартар, най-дълбоката част на Подземното царство, където пазели осъдените на заточение.

▲ **Циклопи**
Циклопите – „кръглооките“ са наречени така заради единственото око в средата на челото си.

▲ **Трите хеспериди**
Трите дъщери на титана Атлант са хесперидите – „дъщери на нощта“. Те пазели градината на боговете, където растяло дървото със златните ябълки (виж с. 48–49).

▶ **Трите мойри**
Мойрите били дъщерите на Нощта. Смятало се, че трите сестри Клото, Лахезиса и Атропос определят продължителността на живота на всекиго с помощта на нишка – едната я пререзва, другата я навива, а третата я прерязва в мига на смъртта.

ТРИАДИ

Титаните и другите първични същества имали свои деца – богове от по-нисък ранг, но с влияние върху живота на останалите. Те често се явяват по трима като трите хеспериди или трите мойри. Последните притежавали огромна власт и контрол не само над човешкия живот, но и над този на боговете – гърците вярвали, че никой не може да избегне силата на съдбата.

ВИЖ СЪЩО Европейски митове за сътворението с. 90 – 91, с. 100 – 103 • Великани с. 64 – 67, с. 96 – 97, с. 104 – 105

ВОЙНАТА НА БОГОВЕТЕ

Олимпийските богове, основни герои в повечето древногръцки митове, завладяват космоса след дълга война със своите предци и съперници титаните. Разказът за тази война, известна още като Титаномехия, съдържа различни теми – за предска-

занията, за изгубените деца и отмъщението – характерни за по-късните митове. В края на битката Зевс се утвърждава като върховен господар на целия космос, а победените титани са заградени в Подземното царство.

МИТЪТ

Предсказали на титана Кронос, че едно от неговите деца ще го убие и той започнал да ги поглъща още при раждането им. След като се отървал от пет, неговата съпруга Рея намислила план. Когато се родил Зевс, тя го изпратила на остров Крит, където добрата коза-нимфа Амалтея отгледала детето. Вместо Зевс Рея повила в пелените един камък и го дала на Кронос да го погълне.

ЗАВРЪЩАНЕТО НА ЗЕВС

Едва когато пораснал Зевс научил (от дойката си Амалтея) истината за себе си и как Кронос погълнал братята и сестрите му. Разгневеният Зевс решил да отмъсти на баща си за стореното. Когато споделил намерението си с титанката Метида, тя му казала, че той все пак може да спаси братята и сестрите си. Дала му отвара, която Кронос трябвало да изпие и която

▲ **Битка**
Богове и гиганти воювали като хвърляли масивни скали един срещу друг. Картината изобразява сцена от Гигантомахия – войната на боговете с гигантите – децата на Гея.

▲ **Бронзов щит и меч**
Древните гърци изработват изящни бронзови оръжия. Митовете за ковачите циклопи показват колко ценят тези умения.

щяла да го накара да повърне всички погълнати от него деца. Зевс изпълнил заръката на Метида и така спасил братята и сестрите си – боговете Посейдон и Хадес, и богините Хера, Хестия и Деметра. После Зевс освободил циклопите – еднооките великани, които Уран заточил в Подземния свят. Боговете и циклопите, предвождани от Зевс, обявили война на Кронос. Противниците били равностойни и изглеждало, че конфликтът ще трае вечно. Но циклопите били майстори ковачи. Те

изковали множество вълшебни оръжия като мълнията на Зевс, тризбеца на Посейдон и шлема на Хадес, който го правел невидим. Това наклонило силите в полза на боговете. След приключването на войната боговете завладели космоса, а титаните били затворени в Тартар – онази част на Подземното царство, охранявана от сторъките великани, която била пълна със страшни чудовища.

ПОСЛЕДВАЛИТЕ СРАЖЕНИЯ

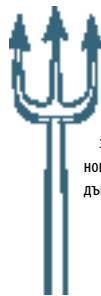
Недоволна от изпращането на децата ѝ - титаните в Тартар, Гея повела отново война срещу Зевс и останалите богове и богини, като хвърлила в нея и другите си деца – гигантите. Боговете победили и в тази поредна битка, известна още като Гигантомахия, а гигантите били погребани под вулканите. Но дори и след това властта им оставала несигурна. Зевс бил предизвикан от Тифон, също потомък на Гея. Макар и поразено от мълнията на Зевс, грамадното многоглаво създание с безброй крака и ръце продължавало да мят огромни скали срещу него. С помощта на мълниите си Зевс ги връщал обратно срещу чудовището. Накрая той го заградил в Тартар. Вече властта му била гарантирана.

ОРЪЖИЯТА НА БОГОВЕТЕ

В много отношения божествата на Древна Гърция приличат на хората. Когато водят война те наподобяват въоръжени човечеци. Оръжията им са приготвени от небесния ковач Хефест, бога на ковачите, занаятчиите и огъня. Но оръжията на боговете били необикновени, притежавали мощ, каквато нито един меч или нож на смъртен не притежавал. Когато Зевс мятал мълнията си или Посейдон удрял тризъбеца си, цялата вселена потрепервала. Често Хефест изковавал доспехи и на смъртни герои като Ахил (виж с. 60 – 61). Когато въоръженият герой показвал изключителна храброст, хората допусkali, че въоръжение-то му е приготвено от Хефест.

Тризъбец

Оръжието на Посейдон бил тризъбецът. С него той сеел бури, разтърсвал земята, предизвиквайки страшни земетресения и дори издигал нови острови из морското дъно.

Мълния

Зевс използвал мълнията си като оръжие. Цялото небе треперело от нейната сила, с нея той се прицелвал в противника си за да го поразии или да го обезоръжи.

Шлем

Шлемът на Хадес го правел невидим и така, без да бъде забелязан, нападал противника си. Тъй като властвал над мрачното Подземно царство, никога не е изобразяван в древногръцкото изкуство.

АТЛАС

Син на титана Япет и морската нимфа Климена, Атлас властвал над огромен остров – царство, наречено Атлантида. Той имал много поданици, но те се изродили и боговете решили да ги унищожат. Изпратили потоп, в който загинало цялото население, а островът потънал в морето. Ядосан на боговете заради загубата на царството си, Атлас повел титаните на война срещу боговете. Боговете спечелили войната, а заради участието си в нея, Атлас бил наказан от Зевс вечно да поддържа небесния свод върху раменете си.

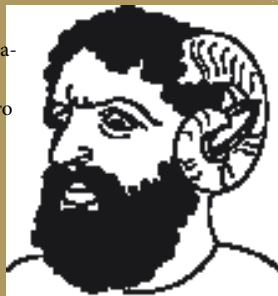
Крепачът на неба

Небесното кълбо, поддържано от Атлас, понякога погрешно е отъждествявано със Земята. Това води до представата, че той носи на плещите си света, а името му е използвано за наименование на сборниците с географски карти.

БОГОВЕ ПОД ПРИКРИТИЕ

Основна тема в гръцката митология е преобразяването на боговете. Те променят формата си с различна цел – или като участват в битки, или като преследват любимите си. Когато срещу тях се надигнало чудовището Тифон, всички богове с изключение на храбрата Атина избягали чак в Египет и се изпокрили в пустинята, преобразени като различни животни. Зевс, обаче напуснал прикритието си и се изправил в битка срещу чудовището.

Овен

Храбрият Зевс се превърнал в овен, агресивно животно със страховити рога.

Врана

Докато се криел, Аполон се преобразил във врана, твърде скромна дегирировка за бог на музиката.

Котка

Артемидата, богинята на лова, избрала да се превърне в котка – също добър ловец.

ТИФОН И ВЕТРОВЕТЕ

Гейя родила огнедишания демон Тифон, бог на ветровете, с намерението да създаде могъщ син, способен да надвие боговете. Твърди се, че след като Зевс го победил, той бил изпратен в Подземното царство. Според други версии, той оцелял и се възкачил на планината Олимп. Помирил се с боговете. Понякога пораждал силни бури, наречени тайфуни. В някои митове се твърди, че обитавал планината Етна, откъдето бълвал дим и лава.

Тифон в реизподнята

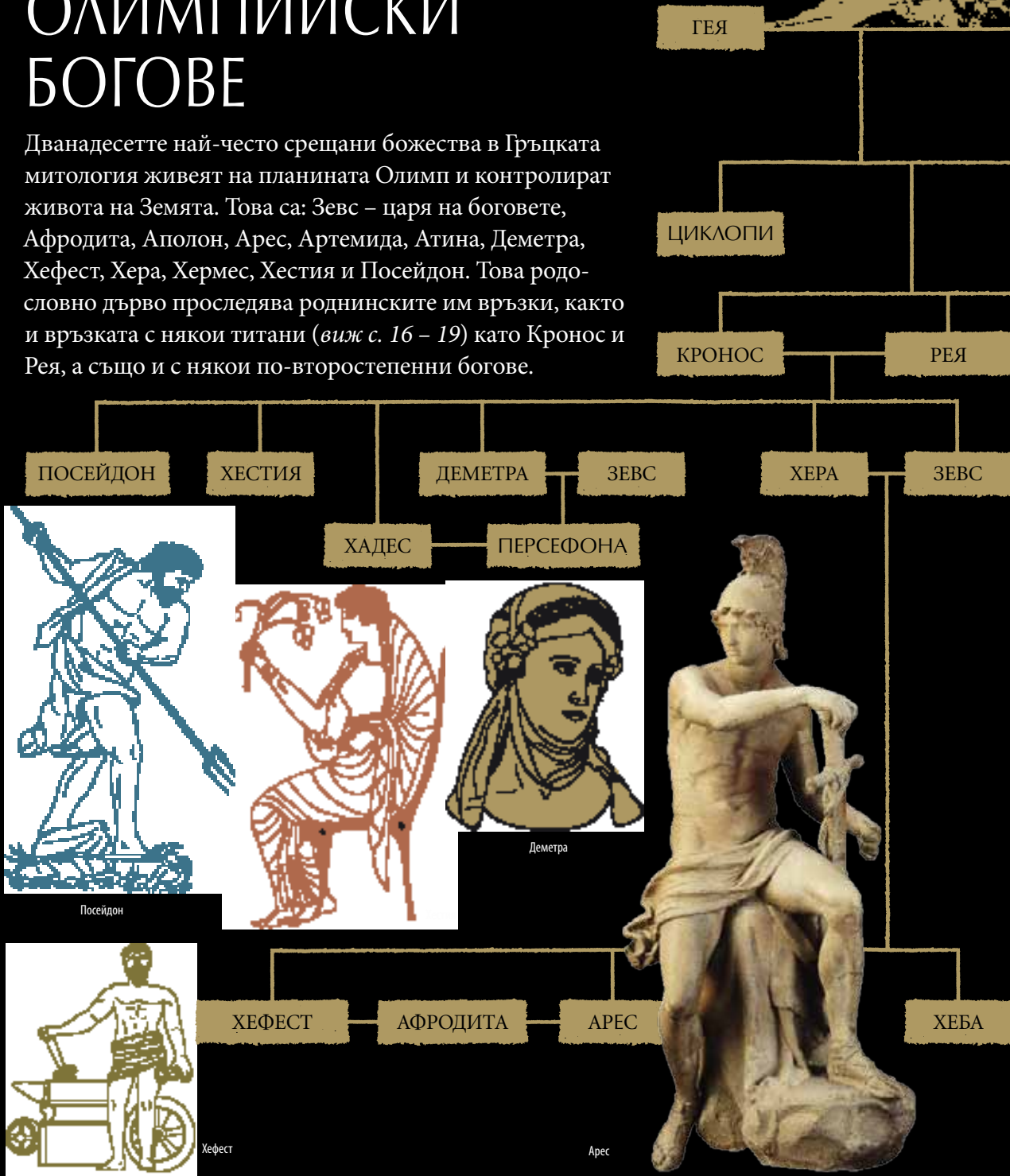
Според най-разпространения мит, след като бил сразен от Зевс, Тифон бил затворен в Подземното царство.

ДВАНАДЕСЕТТЕ ОЛИМПИЙСКИ БОГОВЕ

Дванадесетте най-често срещани божества в Гръцката митология живеят на планината Олимп и контролират живота на Земята. Това са: Зевс – царя на боговете, Афродита, Аполон, Арес, Артемида, Атина, Деметра, Хефест, Хера, Хермес, Хестия и Посейдон. Това родословно дърво проследява роднинските им връзки, както и връзката с някои титани (виж с. 16 – 19) като Кронос и Рея, а също и с някои по-второстепенни богове.

Посейдон

Деметра

Хефест

Арес

Афродита

УРАН

АФРОДИТА

ГИГАНТИ

ЧУДОВИЩА

Зевс и Хера

КОЙОС

ФЕБА

ОКЕАН

ТЕТИЯ

ЗЕВС

ЛЕТО

АСТЕРИЯ

АПОЛОН

АРТЕМИДА

КЛИМЕНА

ЯПЕТ

ПРОМЕТЕЙ

ЕПИМЕТЕЙ

ЗЕВС

МЕТИДА

АТИНА

Аполон

ПЛЕЙОНА

АТЛАС

МАЯ

ЗЕВС

ХЕРМЕС

Атина

Хермес

Боговете на Олимп

Боговете на Древна Гърция живеели на планината Олимп, най-високото място в Гърция, но художниците от Ренесанса (ок. 1350 г. – ок. 1550 г.) често ги изобразяват сред облаци, в небесата.

ЗЕВС

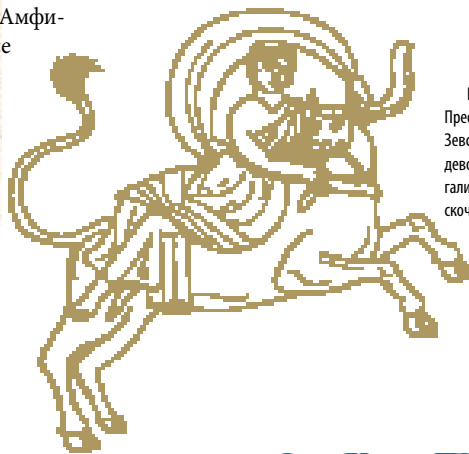
Зевс, син на титаните Кронос и Рея, е бог на небето и гръмотевицата. Оръжието, което най-често използвал – мълнията е изкована от циклопите. Той става господар на боговете, след като ги повежда във войната срещу титаните (виж с. 18 – 19). Макар че е женен за богинята Хера, става прочут със своите многобройни изневери и любовни връзки с богини, нимфи и простосмъртни жени. Някои от неговите многобройни деца упражняват огромна власт над хората на земята.

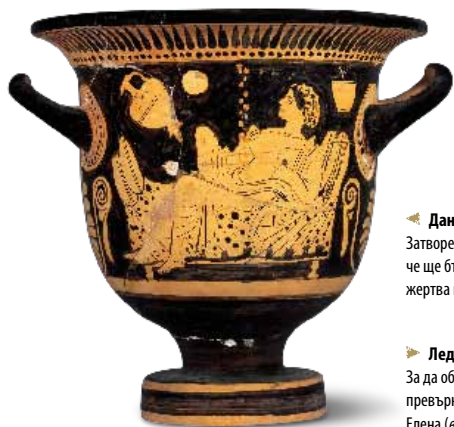
► **Зевс господаря**
Макар и цар на боговете, Зевс поверил работата и влиянието върху човешкия живот на многобройните си деца, а собствената си власт използвал рядко.

ПРЕОБРАЖЕНИЯТА НА ЗЕВС

Сияйното тяло на Зевс ужасявало смъртните, а мълнията изгаряла всичко по пътя си. Затова, а и заради съпротивата на мнозина от сексуалните му партньорки, когато ги приближавал, Зевс се преобразявал по различни начини. Като се превърнал в бик, той се харесал на Европа, проникнал при затворената Даная под формата на златен дъжд, взел образа на сатир, за да обладае красивата Антиопа, принцесата на Тива, а до Леда се приближил като лебед. Измамил Алкмена (виж с. 46) като се преобразил в съпруга ѝ Амфитрион. Покорен от красотата на юношата Ганимед, се превърнал в орел, за да го отведе на Олимп. Зевс можел да преобразява също и обекта на своите чувства. Така превърнал жрицата на Хера Ио в крава, а Калисто, нимфата на Артемида – в мечка, за да не сбуди подозрение у съпругата си.

Европа и бика
Преобразен като белоснежен бик, Зевс легнал в краката на финикийската девойка Европа. Едва започнала да го гали нежно и седнала на гърба му, бикът скочил и препуснал с нея.

◀ **Даная и златния дъжд**
Затворена от баща си заради пророчеството, че ще бъде убит от сина ѝ, Даная станала жертва на Зевс, превърнал се в златен дъжд.

► **Леда и лебеда**
За да обладае спартанската царица Леда, Зевс се превърнал в лебед. Техни деца били троянската Елена (виж с. 60 – 61) и диоскурите (виж с. 83).

▲ Божествената двойка

Независимо от пословичната ѝ ревност, в култа към Хера се наблюдава на важноста на брака и някои художници изобразяват нея и Зевс като любяща се двойка.

ЗЕВС И ХЕРА

Зевс се оженил за сестра си Хера, богинята покровителка на брака. Хера била пренебрегната при подялбата на космоса между великите богове Зевс, Посейдон и Хадес, така че, омъжвайки се за Зевс, вече като негова съпруга, тя получила власт над небето. Повечето от разказите за Хера са свързани с ревността ѝ към любовните похождения на Зевс и отмъщението към съперниците ѝ. Когато Ио била превърната в крава, Хера ѝ изпратила муха, която я жилела непрекъснато и я подлудила. Когато богинята Лето чакала дете от Зевс, ревнивата Хера забранила на земята да я подслони, за да осуети раждането. Тя подучила Семела да поиска от Зевс да ѝ се яви в цялата си божествена осанка и когато той неохотно се съгласил, Семела била изпепелена от мълниите му. Хера също така преследвала и потомците на Зевс от любовните му връзки – Дионис (виж с. 34 – 35), героя Херкулес (виж с. 46 – 47), когото лишила от разсъдък и в момент на безумство той убил собствените си жена и деца. Но отмъщението ѝ не носели траен резултат.

► Трите грации

Трите грации придружавали Афродита и Ерос. Те носели на хората щастие – най-вече в любовта, а при диханието им цветята разцъфнали.

ДЕЦАТА НА ЗЕВС

От любовните си връзки Зевс имал десетки деца. Някои от тези потомци станали важна част от Гръцката митология – било като безсмъртни, които управлявали различни части от космоса, или като герои, прочули се с подвизите си сред смъртните. Зевс и Хера били родители на божества като Арес (бог на войната) и Хеба (богиня на младостта). От връзката на Зевс с Мая се родил Хермес, а от връзката с Метида – Атина (виж с. 36). Станал баща на близнаците Аполон и Артемида – от връзката си с Лето, а Евринома родила от него трите грации. Титанката Мнемосина му родила музите, а заедно с Ананке (божество на необходимостта – бел. прев.) станали родители на мойрите. От смъртните му любовници Европа станала майка на Сарпедон (герой от Троянската война), на критския цар Минос и на Радамант (съдник на душите в Ада). Даная родила героя Персей, а Алкмена – прочутия Херкулес.

МУЗИТЕ

Музите, дъщери на Зевс и Мнемосина, покровителствали изкуствата и били свързани с Аполон в качеството му на бог на изкуството. Първоначално, многобройните (повече от девет) музи били вдъхновителки на поезията и другите изкуства. По-късно авторите от Класическата епоха назовават поименно само девет музи, всяка от които се грижела за определено изкуство: Калиопа (на епическата поезия), Клио (на историята), Ерато (на лирическата поезия), Евтерпа (на инструменталната музика), Мелпомена (на трагедията), Полихмния (на хармонията), Терпсихора (на танца и хоровата песен), Талия (на комедията) и Урания (на астрономията). Музите обитавали планините; техните песни и танци вдъхновявали всеки срещнат.

Музите и Аполон

СЪЗДАВАНЕТО НА ЧОВЕКА

За разлика от други култури, в древногръцката няма отделен мит за възникването на човека. В гръцките митове се споменава за няколко опита за създаване на човека или така наречените смъртни. Три от тези опити пропадат преди да се появи човешкият род и все пак не става ясно, кой точно създава хората. Но произходът на някои основни културни феномени, например боравенето с огъня, се приписва безусловно на титана Прометей, благодетеля на човечеството.

МИТЪТ

Първият опит за създаване на човешкия род бил още от времето, когато титаните, предвождани от Кронос властвали над света (виж с. 16 – 17). Това била Златната раса – хората живеели като богове, не познавали мърката, нито мизерията и старостта. Прекарвали времето си в празници. Щом настъпвал момента на смъртта, те просто заспивали. Земята, обаче, останала ненаселена.

С намерението да запълнят пустотата олимпийските богове създали Сребърната раса. Хората живеели дълго, но съзрявали бавно. Децата били износвани прилежно от майките си, а невръстната им възраст траела сто години докато достигнат зрялост. Но те се оказали примитивни и глупави хора, непрекъснато враждували помежду си и щом остареели, бързо умирали. Тези техни недостатъци, а също и липсата на елементарно зачитане и почит към боговете, изкарвали от търпението Зевс и той решил да ги прокади в Подземното царство. След това измайсторил нова раса от глина. Тези хора носели бронзови доспехи и били наречени Бронзова раса. Подобно на хората от Сребърната раса те били агресивни и се самоунищожавали в безпощадни битки.

▶ Прометей открадва огъня

Прометей откраднал искра от планината Олимп, завил я в стъбло от копър, в което горяла безопасно, додето я носел към хората.

ЧОВЕШКАТА РАСА

Накрая се появили човеците. Твърди се, че техен създател бил великият титан Прометей. Той станал и техен покровител. Научил хората на важни умения – навигация, медицина, показал им как да правят жертвоприношения като запазват част от месото за себе си, а останалото да предлагат на боговете. Веднъж хората заклали вол, но не могли да се разберат коя част да бъде за боговете. Прометей хитро скрил месото в кожата на вола, а кокалите покрил с мазнина. Зевс избрал мазнината, но като разбрал измамата, се разгневил и решил да накаже хората като ги лишил от огън.

▲ Ковачницата на Хефест

Прометей взел огъня от работилницата на Хефест, където богът ковач (а също то се твърди и за циклопите) изковал мълниите на Зевс и други мощни оръжия.

КРАЖБАТА НА ОГЪНЯ

Прометей заел страната на човеците. Той откраднал небесния огън и го занесъл на земята. Дал го на хората, за да могат да приготвят храната си и да топят домовете си. Зевс наказал Прометей за кражбата, приковавал го на една скала и изпратил орел, който всеки ден кълвял черния му дроб.

ЗЛАТНИЯ ВЕК

През Златния век светът бил управляван от Кронос (римския Сатурн). Царял мир и спокойствие. Войната и несправедливостта били непознати. Хората от Златната раса не работели, тъй като земята сама раждала изобилна реколта.

По тази причина Златният век се превръща в символ на отминалото блажено време, в което всичко е по-добро в сравнение с настоящето. Мотивът за Златния век става особено популярен през Ренесанса (ок. 1350 г. – ок. 1550 г.), когато италианските художници и писатели преоткриват старогръцката култура, а Класическата епоха става тяхна любима тема.

▲ Златната раса

Според ренесансовите художници през Златния век цари такъв мир, че хора и диви зверове живеят заедно, без страх един от друг.

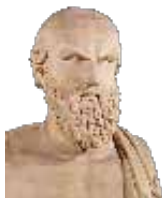
► Кронос

Независимо от жестокостта, проявена към собствените му деца (виж с. 18), Кронос често е представян като благ и справедлив господар на Златния век. Почитан е като бог на реколтата.

ПРИКОВАНИЯТ ПРОМЕТЕЙ

За наказание, задето откраднал огъня от боговете, Зевс приковал Прометей върху скала, която се намирала на границата между Земята и Хаоса. Осъдил го на вечни мъки, като му пратил орел, който кълвял черния му дроб, който се възстановявал отново. Зевс наредил Прометей да остане прикован докато не се намери някой, който да бъде прикован на негово място. След хиляди години раненият кентавър Хирон предложил да заеме мястото на Прометей. Когато дошъл при скалата, Зевс превърнал кентавъра в съзвездие, а Херкулес (виж с. 46 – 47) убил орела и с това сложил край на Прометеевата агония.

▲ Ескил

В основата на няколко пиеси на древногръцкия драматург Ескил, живял през V в. пр.Хр., стои митът за Прометей.

► Наказанието на Прометей

Всеки ден един орел идвал да кълве черния дроб на Прометей. През нощта дробът наново се възстановявал, а мъките на Прометей на следния ден продължавали.

ПАНДОРА

За отмъщение на смъртните (заради кражбата на огъня), Зевс (или Хефест) създал първата смъртна жена Пандора. Боговете я надарили с различни качества, а Хермес вмъкнал в душата ѝ лъжата и коварството. Зевс я изпратил на Епиметей, брата на Прометей. Запленен от красотата ѝ, той се оженил за нея, пренебрегвайки съвета на брат си да не приема дарове от боговете. Пандора донесла със себе си сватбен подарък от боговете – една делва, пълна с нещо. Любопитна, тя отхлупила делвата и всички нещастия съдържани се в нея, се пръснали сред хората. На дъното останала надеждата – единственото успокоение за хората.

Пандора

▲ Делвата

Често художниците изобразяват Пандора с кутия, но в гръцките източници се казва, че тя носи питос – голяма делва за съхранение.

АПОЛОН

Представян като красив юноша, бог Аполон упражнява влияние върху много сфери от живота. Патрон на стрелците, неговият лък сее страдание сред хората, но Аполон също е лечител и баща на митичния лекар Асклепий. Бог на музика-та и изкуствата, той е изкусен изпълнител на лира. Син на Зевс и на Лето, Аполон е почитан и като бог на светлината и слънцето.

ЛИРАТА НА АПОЛОН

Веднъж, когато се впуснал да преследва една от своите любими, Аполон оставил стадото си крави без надзор. Хермес, който отдавна харесвал животните, като видял че са сами, решил да ги открадне.

Скрил ги в една пещера. Но Аполон притежавал пророческа дарба, разбрал къде точно се намира стадото и отишъл да си иска обратно животните от Хермес. Щом Аполон дошъл, Хермес започнал да свири на изобретения от него инструмент, направен от червата на една от кравите на Аполон. Аполон бил очарован от звука на лирата и се съгласил да я размени за стадото.

◀ **Аполон с лирата си**
Лирата на Аполон (наричана още китара) първоначално имала струни, опънати между коруби на костенурка.

Хермес
Хермес, хитроумният вестител на боговете, носел крилати сандали, с които прелетал от Олимп до земята и до Подземното царство.

АПОЛОН И ДАФНА

Аполон се подиграл на Ерос, докато се упражнявал в стрелба с лък (оръжието, в което Аполон нямал равен). За да си отмъсти, богът на любовта накарал Аполон да се влюби в Дафна, като го поразил със златовърха стрела, а нея – със стрела с оловен връх, за да я накара да го отблъсне. Аполон преследвал Дафна и за да се спаси от него, тя се примомлила на Зевс да я преобрази. Зевс изпълнил молбата ѝ и я превърнал в лаврово дръвче.

Ерос
Ерос бил син на Афродита, от която наследил красотата, и на Арес, от който наследил склонността към враждебност и войнственост.

▶ **Дафна**
Когато Зевс превърнал бягащата Дафна в лаврово дръвче, Аполон сплел венец от листата му и го носел като корона.

АПОЛОН И ДЕЛФИ

Когато Хера научила за любовната връзка на съпруга си Зевс с Лето (виж с. 25), решила да си отмъсти като изпратила чудовищния дракон Питон да я убие. Змията се криела в подножието на планината Парнас и опустошавала околностите на Делфи. Аполон убил змията с лъка и стрелите, дадени му от Хефест, бога ковач (виж с. 39). Оттогава Делфи става свещено място на Аполон. Построено е светилище в негова чест, а на всеки четири години Питийските игри ознаменуват триумфа му над Питон, освен с атлетически състезания, също и с надпревара в музиката и поезията.

▲ Храмът в Делфи

Храмът на Аполон в Делфи, построен през VII в. пр.Хр., се издигал в хълмиста местност и бил заобиколен от статуи на митични гръцки герои.

► Аполон убива Питон

Аполон прострелял Питон със стрели, намазани с отрова. Лечебната сила на бога се балансирала от способността му да убива с отровните си стрели, носещи смърт и зараза.

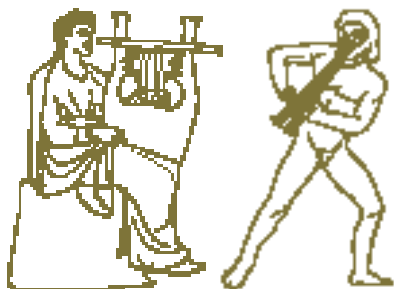
ДЕЛФИЙСКИЯ ОРАКУЛ

Аполон притежавал пророчески способности. Делфи се прочул с делфийския оракул. Жрицата на Аполон, наричана Пития, правела предсказания, докато седяла върху триножник (символ на Аполон – бел. прев.), държала лаврови листа и купа с вода от извора Касотис. Изпадайки в транс, тя отговаряла на хорските въпроси, които били от политическо или религиозно

естество, или свързани с бъдещи събития. Думите на Пития трудно се разбирали и затова били допълнително обяснявани от жреци. И макар че тези обяснения също били объркани и трудноразбираеми, те често се сбъждали.

Пития

▲ Музикалния двубой с Марсий

Марсий сглупил като предизвикал в музикален двубой Аполон. Изгубил и бил наказан по най-жесток начин за безразсъдството си.

ОДИРАНЕТО НА МАРСИЙ

Марсий свирел също толкова изкусно на двойна флейта колкото Аполон на лира. Мислейки се за по-добър музикант, предизвикал бога на състезание. Аполон се съгласил при условие, че победителят накаже победения както сам поиска. Състезанието протичало равностойно докато Аполон не предложил да свирят на инструментите си, обърнати наопаки. Това било възможно при неговата лира, но не и при флейтата на Марсий. Така Аполон победил и наказал Марсий като го одрал жив.

